

O‘SMIRLIK DAVRIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING SHAKLLANISH JARAYONI

Isaqova Munisxon Vohobjonovna

Namangan viloyati Davlatobod tumani 77-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘smirlik davrida shaxslararo munosabatlarning shakllanish jarayoni, uning psixologik xususiyatlari va shaxs rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilingan. O‘smirlik davri inson hayotining murakkab va mas’uliyatli bosqichlaridan biri bo‘lib, bu davrda shaxsning o‘zini anglash darajasi, ijtimoiy faolligi hamda atrofdagilar bilan munosabatlari sezilarli darajada rivojlanadi. Maqolada o‘smirlarning tengdoshlari, ota-onalari, o‘qituvchilari va boshqa ijtimoiy guruhlar bilan munosabatlarining shakllanishiga ta’sir etuvchi omillar yoritilgan. Shuningdek, muloqot madaniyati, emotsional yetuklik, ijtimoiy moslashuv va shaxslararo munosabatlarning rivojlanishida oilaviy hamda ta’lim muhitining o‘rni ochib berilgan. Tadqiqot davomida sog‘lom shaxslararo munosabatlarning o‘smir shaxsining ma’naviy, axloqiy va psixologik kamolotiga ijobiy ta’siri asoslab berilgan hamda ushbu jarayonni qo‘llab-quvvatlashning psixologik-pedagogik jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: O‘smirlik davri, shaxslararo munosabatlar, muloqot, ijtimoiylashuv, tengdoshlar guruhi, o‘zini anglash, emotsional rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, kommunikativ kompetensiya, psixologik rivojlanish, oilaviy munosabatlar, ta’lim muhiti, shaxs kamoloti, ijtimoiy faollik, o‘smir psixologiyasi.

Kirish

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng muhim va murakkab rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davr bolalikdan kattalikka o‘tish jarayoni bo‘lib, shaxsning jismoniy, psixologik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida tub o‘zgarishlar yuz beradi. O‘smirlik yillarida insonning o‘zini anglash darajasi ortadi, mustaqillikka intilishi kuchayadi hamda atrofdagi insonlar bilan munosabatlar tizimi yangi mazmun kasb etadi. Shu sababli shaxslararo munosabatlarning shakllanishi o‘smirlik davrining eng muhim psixologik xususiyatlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Shaxslararo munosabatlar insonning boshqa kishilar bilan o‘zaro muloqoti, hamkorligi va hissiy aloqalari jarayonida shakllanadigan ijtimoiy-psixologik munosabatlar tizimidir. O‘smirlik davrida ushbu munosabatlar yanada murakkablashib, o‘smirning shaxs sifatida shakllanishiga, uning dunyoqarashi, qadriyatlari va hayotiy pozitsiyasining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, tengdoshlar bilan muloqot qilish ehtiyojining ortishi, guruhga mansublik hissining kuchayishi hamda

ijtimoiy maqomga bo'lgan qiziqishning oshishi ushbu davrning muhim belgilaridan hisoblanadi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'smirlik davrida shakllangan shaxslararo munosabatlar insonning keyingi hayotidagi ijtimoiy faoliyati, kommunikativ qobiliyatlari va ruhiy barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi. Sog'lom va ijobiy munosabatlar o'smirning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi, emotsional holatini barqarorlashtiradi va ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi. Aksincha, muloqotdagi qiyinchiliklar, tengdoshlar tomonidan rad etilish yoki oiladagi nizolar turli psixologik muammolar, jumladan, xavotir, yolg'izlik hissi va o'ziga nisbatan ishonchsizlikning paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. O'smir shaxsining rivojlanishida oila, ta'lim muassasasi va tengdoshlar guruhi muhim ijtimoiy muhit sifatida namoyon bo'ladi. Oiladagi sog'lom psixologik muhit, ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi va farzand bilan samarali muloqot o'rnatishi o'smirning shaxslararo munosabatlarni to'g'ri shakllantirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, maktab jamoasi va tengdoshlar bilan o'zaro aloqalar ham o'smirning kommunikativ ko'nikmalari, hamkorlik qobiliyati va ijtimoiy tajribasini boyitishda muhim ahamiyatga ega. Bugungi globallashtirish va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda o'smirlarning shaxslararo munosabatlari an'anaviy muloqot shakllari bilan bir qatorda virtual muhitda ham shakllanmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kommunikatsiya vositalari o'smirlarning muloqot imkoniyatlarini kengaytirayotgan bo'lsa-da, ayrim hollarda real ijtimoiy munosabatlarning zaiflashishi, internetga qaramlik va kommunikativ muammolarning yuzaga kelishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Shu bois zamonaviy sharoitda o'smirlarning sog'lom shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi o'smirlik davrida shaxslararo munosabatlarning shakllanish jarayonini psixologik-pedagogik jihatdan tahlil qilish, ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash hamda sog'lom muloqot va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini yoritishdan iborat. Shuningdek, maqolada o'smirlarning shaxsiy va ijtimoiy kamolotida shaxslararo munosabatlarning o'rnini hamda ularni samarali rivojlantirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism

O'smirlik davri inson hayotidagi eng muhim rivojlanish bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda shaxsning jismoniy, aqliy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida sezilarli o'zgarishlar yuz beradi. Ayniqsa, shaxslararo munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi o'smir shaxsining kamolotida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu davrda o'smirning ijtimoiy faolligi ortadi, atrofdagi insonlar bilan muloqot qilish ehtiyoji kuchayadi hamda u o'z o'rnini topishga intiladi. Natijada shaxslararo munosabatlar tizimi yanada murakkablashib, yangi mazmun va shakllarga ega bo'ladi.

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, o'smirlik davrida tengdoshlar bilan muloqot yetakchi faoliyat turlaridan biriga aylanadi. O'smirlar o'z tengdoshlari bilan fikr almashish, his-tuyg'ularini bo'lishish va birgalikda faoliyat olib borishga katta ehtiyoj sezadilar. Ular tengdoshlar orasida o'z mavqeini belgilashga, hurmat qozonishga va guruh tomonidan tan olinishga intiladilar. Shu sababli tengdoshlar bilan munosabatlarning muvaffaqiyatli shakllanishi o'smirning o'ziga bo'lgan ishonchi, emotsional holati va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shaxslararo munosabatlarning shakllanishida oilaning o'rnini ham alohida ahamiyatga ega. Oila o'smir uchun birinchi ijtimoiy muhit bo'lib, unda muloqot madaniyati, hurmat, mas'uliyat va hamkorlik kabi sifatlar shakllanadi. Ota-onalar bilan o'zaro ishonchga asoslangan munosabatlar o'smirning ruhiy barqarorligini ta'minlaydi va uning ijtimoiy faolligini oshiradi. Aksincha, oiladagi nizolar, tushunmovchiliklar yoki nazoratning haddan tashqari kuchli bo'lishi o'smirning shaxslararo munosabatlarida qiyinchiliklar yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

O'smirlik davrida o'qituvchilar bilan munosabatlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagoglarning adolatli va qo'llab-quvvatlovchi munosabati o'smirning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda uning ijtimoiy moslashuviga yordam beradi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy munosabatlar o'smirda mas'uliyat, intizom va o'z imkoniyatlariga ishonch hissining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning individual yondashuvi o'smirning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Shaxslararo munosabatlarning rivojlanishida emotsional yetuklik muhim omillardan biri hisoblanadi. O'smirlar bu davrda turli hissiy kechinmalarni boshdan kechiradilar va ularni boshqarishni o'rganadilar. Empatiya, ya'ni boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga hamdardlik bildirish qobiliyati sog'lom munosabatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Emotsional jihatdan yetuk o'smirlar tengdoshlari bilan samarali muloqot qila oladilar, nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal qilishga intiladilar va jamoada o'z o'rnini topa oladilar. Kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishi ham o'smirlik davridagi shaxslararo munosabatlarning muhim tarkibiy qismidir. Muloqot jarayonida fikrni aniq ifodalash, boshqalarni tinglash, o'zaro hurmatni saqlash va hamkorlik qilish ko'nikmalari shakllanadi. Ushbu ko'nikmalar nafaqat o'smirning maktabdagi faoliyatida, balki uning kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy muvaffaqiyatlarida ham muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi o'smirlarning shaxslararo munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Virtual muloqot imkoniyatlari kengaygan bo'lsa-da, ayrim hollarda jonli muloqotning kamayishi, yolg'izlik hissining kuchayishi va internetga qaramlik kabi muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli o'smirlarda real hayotdagi muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, ularni sog'lom ijtimoiy munosabatlarga yo'naltirish va

axborot madaniyatini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shaxslararo munosabatlarning muvaffaqiyatli shakllanishi o‘smirning ijtimoiylashuvi va shaxsiy kamolotining muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi. Sog‘lom munosabatlar o‘smirning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi, emotsional farovonligini ta‘minlaydi va jamiyatda faol ishtirok etishiga yordam beradi. Shu bois oila, maktab va jamiyat tomonidan o‘smirlarning shaxslararo munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash ishlari tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur. Bu esa kelajakda ijtimoiy faol, ma‘naviy yetuk va barkamol shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Xulosa

O‘smirlik davri shaxsning jismoniy, psixologik va ijtimoiy jihatdan faol rivojlanadigan muhim bosqichi bo‘lib, aynan shu davrda shaxslararo munosabatlar tizimi shakllanib va takomillashib boradi. O‘smirning tengdoshlari, ota-onalari, o‘qituvchilari hamda boshqa ijtimoiy guruhlar bilan o‘rnatadigan munosabatlari uning shaxs sifatida kamol topishi, o‘zini anglash darajasi va jamiyatga moslashuv jarayoniga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sog‘lom shaxslararo munosabatlar o‘smirlarda o‘ziga ishonch, ijtimoiy faollik, mas‘uliyat, muloqot madaniyati va emotsional barqarorlik kabi muhim sifatlarning rivojlanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, oiladagi ijobiy psixologik muhit, ota-onalar bilan o‘zaro ishonchli munosabatlar va pedagoglarning qo‘llab-quvvatlovchi yondashuvi o‘smirning ijtimoiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, tengdoshlar bilan samarali muloqot qilish imkoniyati o‘smirning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradi va uning jamoadagi o‘rnini mustahkamlaydi. Zamonaviy axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxslararo munosabatlarning shakllanishiga ta‘sir etuvchi omillar yanada kengayib bormoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli texnologiyalar muloqot imkoniyatlarini oshirayotgan bo‘lsa-da, ulardan oqilona foydalanish va real ijtimoiy aloqalarni saqlab qolish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois o‘smirlarda muloqot madaniyati, hamkorlik, empatiya va nizolarni konstruktiv hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, o‘smirlik davrida shaxslararo munosabatlarning to‘g‘ri shakllanishi barkamol shaxsni tarbiyalashning muhim shartlaridan biridir. Oila, ta‘lim muassasalari va jamiyatning hamkorlikdagi sa‘y-harakatlari orqali o‘smirlarda sog‘lom ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish, ularning psixologik farovonligini ta‘minlash va kelajakda faol fuqarolar sifatida shakllanishiga ko‘maklashish mumkin. Bu esa jamiyat taraqqiyoti va yosh avlodning har tomonlama kamol topishida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta‘lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.

3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.